

Володимир Погребенник

КРИМСЬКОТАТАРСЬКІ МОТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ XIX – ПОЧ. XX СТ.: ОСОБЛИВОСТІ «ОЛІТЕРАТУРЕННЯ» ІМІДЖУ НАРОДУ-СУСІДА ТА МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ СТОСУНКІВ ІЗ НИМ

Статтю присвячено основним аспектам процесу «орієнталізації» української літератури через опрацювання кримськотатарської історичної теми, доланню П. Кулішем, С. Руданським, М. Старицьким, А. Чайковським і ін. стереотипу мусульманського світу Криму як цілковито «ворожого, чужого» та утвердженню ідеалу толерантності й братерства між двома народами.

Ключові слова: кримськотатарська тема, рецепція минулого, ординці, ясир, козаки, міжетнічна толерантність, імагологія.

Проблема історичних контактів, у т. ч. немирних, народу з сусідніми, адекватної презентації інонаціонального світу у літературі становить предмет компаративістської дисципліни імагології – літературного етно-крає-(країно)знавства. Дослідження цієї проблеми у вітчизняній науці тільки розпочалося: в СРСР усі реальні зв'язки і «зустрічі», наприклад, християнського й ісламського світів, що не покривалися історичними ідеологемами доби й не віддзеркалювалися «у російсько-московській культурі, – були підозрілі, маргіналізовані і de facto заборонені» [1, с. 256]. Тож **метою статті** є декодування рецепції кримськотатарської теми українськими історичними белетристами XIX – поч. XX ст., що методологічно можна трактувати як вияв традиції літератури, мистецької конвенції, як форму культурного спілкування народів і їх культур, вищу інтертекстуальність та інакшу екзистенційну модальність.

Протистояння козаків та Кримського ханату впродовж століть визначало в українському письменстві, підсиленому в цих мотивах фольклором, його темарій, детермінувало семіосферу ворожнечі, «тиражування» іміджу ворога при відтворенні татарських нападів на Україну. Неоднозначною щодо літературної імагології Криму є творчість Григорія Квітки-Основ'яненка, повість якого «Татарские набеги» відтворила наїзди на українські слободи, їх спалення, знищення і полонення мешканців. Кримськотатарська проза підтверджує історичність цих колізій (як оповідання Лейлі Алядінової «Тюркан – дочка великого кагана»). Квітка-Основ'яненко об'єктивно засвідчив військову вправність орди, неспроможність їй протистояти цивільних мешканців: «Довольно было одного слова «Орда!» – и все цепенело, все мертвело от страха» [3, с. 526]. Як вторив йому Євген Гребінка, відчайдушний лемент «Татари йдуть!» перейшов од дідів у забавки онуків-пастушків, які цим криком над мурашником розпочинали у ньому справжнє сум'яття!

Сюжет «Татарских набегов» відтворив пригоди брата Микити у Криму при визволенні сестри Олесі. Герой авантюрної історії розшукав мурзу, власника Олесі, став улюбленцем цього доброго, «но все-таки татарина» (постать довірливого мурзи вперше в письменстві України «підривала» традицію негативного показу татар). До реалій місцевого колориту твору віднесемо: 1) традиційний етос татар, зокрема заборону вина й гри в карти; 2) розваги місцевих молодців: «едят жирных баранов, бегают на конях, кидают *джырит*» («джереп», гра в кості) та – 3) пошану мусульман Криму до святинь ісламу. Фінальний монолог сповнений романтично-резигнаційних інтонацій: «где девался грозный хан крымский и Орда его страшная?... и где он? И что тепер Крым?» [3, с. 579]. Філософська тональність пуанту акцентує минуність слави володарів та імперій, увібравши нотки симпатії українського автора-просвітника, якому не імпонує та зміна цивілізацій, яка приводить до повного підпорядкування автохтонного народу сусідньому, централізація країв із затиранням їх національних рис і традицій. Тож у повісті бачимо відхід від бурлескно-карикатурного зображення татар, що покривається бодрійярівською теорією симулякрів, відтворення реальності, а не умовної гіперреальності.

Євген Гребінка драматизованими сценами «Богдан» упровадив у письменство тему союзнитва Хмельницького з Кримом, що принесли перемогу під Корсунем: «И золота горы берет Тугай-бей / Из Польши за выкуп плененных вождей» [2, с. 143]. Українська, як і кримськотатарська, літератури виявили: субстанційний дух народів «вистояв під сильним тягарем несприятливих історичних обставин» [12, с. 127]. Про це свідчить і поема Т. Шевченка «Іржавець», оповідання «Дорош» Олекси Стороженка, який відтворив не лише традиційну в літературі романтизму козацьку непримиренність до татар, а й зобразив толерантне, дружнє ставлення старого козака до колишніх ворогів. Дорош урятував загрузлих у болоті татар, виявив знання татарської мови, гостинність, заприятнився з їх ватажком. Коли ж той загинув, доля послала героєві нового татарського приятеля у ситуації, змодельованій за мотивом «Робінзон – П'ятниця» з роману Д. Дефо. Дорош урятував від смерті «сердешного татарина», який втратив коня і благав: «Як вирятуєш, я твій навіки!». Це не неоколоніальна формулу рабства, добровільно прийнятого «екзотичною» природною людиною Сходу, а пропозиція дружнього служіння рятівнику як виконання лицарського боргу, різновид накладеної на себе епітимії за прихід зі зброєю. Старий пасічник винахідливо допоміг татарину, а той й жив у Дороша, поки оженився на українці, дочекався онуків, уміло «і скотину лічив, .і болячки на людях вигоював» [11, с. 206].

Переосмислюючи минуле двох народів, Пантелеймон Куліш у «Думі про татарина й орапа» ствердив єдність націй у творенні загальнолюдської культури: «Все переплавлює велика житні сила: /... Татарин і орап між нас переродились, / Зробились честю нам і славою вовік...» [4, с. 251]. Ці слова звучать пролегоменою культурного взаємопізнання і єднання двох світів. Поет-«культурник» виразно симпатизує східним народам, нащадки яких у його візії збагатили й інші етноси новою шляхетністю. Куліш як автор «східних» поем поєднав специфіку Орієнту та юнганський *Volkensfluide*, тобто релігійну ідентичність, культурно-історичну психологію мусульман. Сумлінний джерелознавець, Куліш віднайшов у святих книгах ісламу високі морально-етичні істини, прийнятні для людства в усі часи, – милосердя, толерантність і любов. Вершинна поема «Маруся Богуславка» – сповідь гуманіста перед Богом, синтезованим із різних вір, бо «татарин, турчин / Се все наше браття» [4, с. 471]. Епілог «Марусі Богуславки», що випередила час ідеєю світу як однієї родини народів, збагачений роздумом про релятивність слави: «Татари! де ви ділись, / В яких улусах темних позникали? / Одні мої пісні про вас zostались» [4, с. 531].

Куліш зображував не стільки взаємну ворожість козаків і ординців, як конструктивну ідею «високого гатунку» (Д. Чижевський) – благодетності дружнього співжиття українців зі східним сусідом. У п'єсі «Байда, князь Вишневецький» ословлено мрію: «Чабан татарський з чабаном козацьким / В сопілку грають, сидя на могилі», чумак вільно їде по сіль до лиману, а «мурзаки везуть свої сап'яни, / Бакалії, габу, шовки турецькі» [5, с. 442], водять коні на продаж до Києва. У зворушеному профетичному баченні Куліша мир і добросусідська торгівля несуть толерантність замість ворожнечі, щедрі добутки, перетворюють степовий край на справжню землю обітовану.

Справжній український інтелігент Степан Руданський, який жив у «славному Криму», вивчав у Ялті багату мову кримських татар і записував їх фольклор, у поемі-казці «Цар Соловей» алегорично відтворив стосунки трьох синів міфічного царя-батька слов'ян, зокрема Причепи (Московщина) та його сестри Золотокрилої (Україна). Йдеться і про ворогування «царевича сильного» Канчука з царем, після смерті якого військо Канчука («справного такого / В світі не бувало») стало на порозі царства Причепи, виграло криваву битву, «гарматами залізними» розбило його столицю, здобуло і пограбувало її. Тут, певно, маються на увазі взяття Москви Тохтамишем у 1382 р. або ж походи на Москву Махмед-Гірея чи Девлета I Гірея.

Друга частина поеми повістує про смерть Канчука та суперечку синів за його спадщину в дусі татарських казок. Фольклорними атрибутами величі Кримського ханату є нагай, що «вражій силі / Давав наганяю», шапка кримка-невидимка і казан, що міг із нічого нагодувати ціле військо. У ролі третейського судді синів п'яний Причепка спромігся натравити старших

братів один на одного (можливо, це історичний натяк на ворогування ногайської орди, казанських і кримських татар) та оволодіти нагаєм і казаном. Менший брат у кримці втік до моря (до Криму: ймовірно, це засновник династії Гіреїв). Заклучна частина алегорично малює зачарування «кримчака» Золотокрилою, намагання оволодіти нею. Їх зустріч і наступний діалог становить інтерес езопівським осмисленням взаємин України й Кримського ханства. За пропозиціями Невидимця помириться-«ожениться», позитивно осмислених царівною, стоять історичні ситуації протиборства і союзних стосунків Криму й України. Руданський знайшов образну формулу для втілення взаємозалежності й взаємопотрібності Криму й України, вклавши її в уста «Кримчука» («...крилам страшна кримка, / Кримці страшні крила, / Так самим нам не годиться / Битись, Злотокрила»: [7, с. 236]). Поема завершується трагічно: військо Кримчука полягло у баталії з козацьким, царівна-Україна стала потіпахою у північній столиці, здобувши для Причепи з останніх сил «кримку» – не тільки шапку-невидимку, а й Крим. Так Руданський збагатив традицію гострополітичних підтекстів історії й сучасності, утривалив ідею дружнього співжиття народів.

В історичній поемі «Мініх» Руданський засудив загарбницькі походи Росії за Перекоп, метою яких є «усі села в Криму попалити» [7, с. 171] перша згадка про тактику випаленої землі, апробовану царатом і у кавказьких війнах). Звіршування кривавої боротьби XVIII ст. на винищення татар безпристрасне, й це вражає, коли йдеться про злочини проти людяності. Заслугою Руданського бачимо показ знекровлення українського й татарського народів у численних війнах Росії, антиекспансіоністські й антиколоніальні обертони творчості.

Данило Мордовець збагатив літературну імагологію Криму повістю «Крымская неволя» і романом «Сагайдачный». Крим постав чарівним краєм моря й гір, але й «класичною країною невольництва». Читач повісті відкриває давній Крим разом із бранцями, бачить їх оком почергово: Ак-Мечеть – степ – міст через Салгир – весь розписаний палац калги-султана на березі – суворий Чатир-Даг – такі ж велетні-гори – море. Автор вірогідно відтворив велич «Крим-Стамбула», найбагатшого невольницького ринку в Азії. «Знаменита, безсмертна» Кафа зображена в ретроспективі як місто ста тисяч мешканців, найбагатший у тодішньому світі порт із грізними баштами й розкішними палацами, мечетями й мінаретами, фонтанами і водопроводом. І це місто запорожці перетворили на море вогню: переказ про білу бранку справдився.

Михайло Старицький, хоч деколи і тиражував усталений негативний гетероїмідж татар як тих, що «продадуть і батька за дукати», але потрактував тему більш конститутивно у драмі «Богдан Хмельницький» (1895). Союзництво Криму й держави Хмельницького Старицький піддав випробуванню. Зокрема, докірливим листом від султана, недовірою Богуна до вірності Тугай-бея з татарами. Гетьман це рішуче відкидає: «Не може бути, щоб Тугай-бей, мій друг, / Якого я у смерті двічі вирвав, / Мене продав!» [8, с. 149]. Переяславська рада та смерть Хмельницького на якийсь час унеможливила політичний альянс України й Криму, що виступає важливою темою історичної творчості письменника. Ідея українсько-кримськотатарської приязні наскрізна у джерельній епопеї «Богдан Хмельницький» (1895-1897 рр.) Старицького. Роман «Буря» підхопив мотив переполоху українського люду від огнів сторожових фігур, що сигналізують про набіг орди. Хмельницький свідомий того, що в ударі з нею головне – швидкість і натиск («татарин ведь что ветер!»), бо добре обізнаний із чотирираменною стратегією нападів ординців.

Старицький антиципаційно випередив зустріч Хмельницького і Тугай-бея картиною приязного спілкування козацького ватажка з мурзенком Керимом, вдячним учнем лицарських герців козака. Тему порозуміння України й Криму зміцнює масова сцена (XLV), в якій Старицький устами Сулими обстоює мир із сусідами. Ідею «татар зацепать не след» продовжено в авторський час. На прихильну відповідь, «гаш-галди», татар розраховує і Хмельницький, який не вважає нечестю дружбу з ними: «Татарин хоть и нехрист, а слово держит почище католиков и поможет скрутить нам заклятого врага...» [9, с. 350]. Цю тему поглибив екскурс Богдана у часи гостювання у Перекопі, коли він подружився з Тугаєм «по-

юнацьки» й обмінявся кров'ю, двічі рятував бея від смерті, та картини перебування Хмельницького-посла у Бахчисараї при довгому очікуванні аудієнції в Іслам-Гірея, що включила яскравий опис «Диковинного, пышного дворца; царит в нем восточная роскошь...» [9, с. 390].

Турецькомовна промова Богдана цікава аргументами єднання народів, сусідів і «братъев по удали», ідеєю зажити в мирі «с нашими славными соседями» і «природными друзьями». Старицький, опанувавши дух часу, коли союзники й вороги часто мінялися місцями, підкреслив: попри приязне вислухання ханом промови той не надто довіряв Хмельницькому. Тому, згідно поширеної традиції, хан не лише закріпив досягнуте урочистою клятвою вірності Хмельницького перед диваном мурз, а й залишив його сина у заручниках. Прибуття Тугай-бея на чолі союзних сил і зустріч приятелів у малюванні Старицького овіяна радістю: козаки вітають татар як дорогих гостей і чують у відповідь «Ташгелди! Барабар!», тобто будьте благословенні й дружба навіки. У портреті Тугая підкреслено богатирську статуру, засмагу, страшну усмішку й вузькі очі, тобто індивідуальні риси бея поєднано з етнічними (згодом усмішку Тугай-бея, тільки не страшну, а посміх очима обіграв М. Чернявський у «Богдановій інтродукції»). Діалог двох лідерів прикметний татарськими репліками («Кардаш! Дост!» – «Йок тер!»), «Барабар»), афористичністю («О, друг мой, дост – оно крепче стали дамасской!») [9, с. 395]. Та дружба у випробуванні війною виявляє: кожен ватажок шкодує своїх вояків, а поведінка бея і мурзів залежить від кон'юнктури моменту. Так, коли справи поляків гіршають, «вічний барабар» ординців із козаками міцніє й навпаки. Каменем спотикання стала проблема ясиру. Все це зумовило оцінку Чарноти «Татары не подчиненный народ, они своевольны и непреклонны» [9, с. 523], не надто дисципліновані. Вони хотіли б чужими руками жар загрібати, гнівно говорить одного разу Богдан, але завжди мати «гарач» (здобич).

Однак, малюючи зустріч вояків Тугай-бея з ворогом у чистому полі, М. Старицький підкреслив відвагу бея і блискучої свити його мурз, а також джигітів, які зблизка викликають противника на «герц удалой». Поляки ж хочуть підбадьоритися, принизивши їх, як Калиновський: «дурноголовые татаре, напившись бузы, собираются нас потревожить...» [9, с.572]. Цей закид у пияцтві кривдний, бо й на переможному бенкеті гетьмана татари з Тугаем споживали ті страви і напої, які «правовірним» дозволяє Магомет. Перипетію роману становить смерть Тугай-бея під Берестечком. Вона виправдала лихі передчуття Хмельницького, який опинився в «почесному полоні» Іслам-Гірея. Кінець козацько-татарської спілки за Хмельниччини настав у трилогії Старицького з утечею кримчаків від морової пошесті у свої улуси.

Недрукована в СРСР романна діалогія «Молодость Мазепы» (1898) та «Руина» (1899) М.Старицького доповнила літературну імагологію зображенням союзництва часів П.Дорошенка, через що Брюховецький його їдко титулує ясновельможним гетьманом татарським. Епоху нового «наведення мостів» між Україною і Кримом романіст передав через прихід 30-тисячної орди Нуреддіна, Мамет-Гірея і Саломет-Гірея до Чигирина, приятелювання гетьмана з Іслам-Беєм. Парадний портрет знатного мусульманського лицаря, «парний» із гетьмановим, акцентував пишні кафтан і халат, чалму з великим діамантом, коштовну зброю, а також красиве оливкове обличчя з чорною бородою, мигдалевидні очі. Опис зовнішності психологізовано: погляд гостя світиться відважним завзяттям і хитрістю. Діалог персонажів ствердив ідею толерантності народів, поєднаних не залізними ланцюгами рабства, а золотими узами згоди і дружби: «Полумесяц Магомета не сталкивает с вершин ваших мечетей христианских хрестов» [10, с.98]. У тираді гетьмана Старицький руйнував стереотип відмінності, ворожості народів, окреслив чинники єднання: «...ваша удаль, ваша быстрота, ваша отвага – близки нам: козака и татарина сроднила и широкая степ, и вольная воля» [10, с.98]. Іслам-Бей, якому Старицький «передоручив» вираз державницького ідеалу, мовить про необхідність підперти козацьку державу могуттю Високої Порти. Врятований колись гетьманом із полону, бей виступає речником надособистої дружби – тісного сплетіння двох народів корінням, щоби ніяка буря не змогла його розірвати.

Як і Б.Хмельницький у трилогії, Дорошенко розкрився у важкій ситуації вибору протектора з прихованим наміром встановити в своїй хаті власну правду. Тому й Іслам-Бей остаточної згоди клопотатися перед ханом гетьман не дав, що внутрішньо усвідомлював: татари друзі, але за допомогу «побратими» беруть немало, що поглиблює спустошення України. Проте й альтернативи немає. Врешті це з татарами разом, як нагадує митрополит Тукальський, гетьман Богдав «вибив» Україну з лядського ярма. Антагоністом цих настроїв у романі виступає кошовий Сірко, втілення погляду, згідно з яким набіги на Крим є подвигом в ім'я Христа. Його переконання поділяють більшість січовиків, що згадують берестецьку «зраду», ясир і народну приказку «З татариним дружи, а аркан наготові держи». За цієї ситуації композиція роману виводить на перший план Івана Мазепу, який формулює аргументи за рятунок держави союзом із татарами, і їх сприймають козаки, проте не Сірко. Кульмінацією роману «Молодність Мазепи» є епізод, коли Дорошенко у прагненні негайної перемоги заохочує до вирішального штурму Калгу, але татари відкладають бій, щоб не втратити зайвих людей і творити вечірній намаз, палити тіла полеглих. Коли від визначального тріумфу союзників у романі відділяла ніч, до татар надійшла звістка: Сірко вдарив на Крим. Це поставило Дорошенка під татарські ятагани, від яких його врятував Іслам-Бей. Обіцянки Калги довершити бій за подвійний бакшиш залишились обіцянками, – татари підписали вічний мир із Польщею.

Заклучний роман «Руїна» продовжив розкриття антагоністичного роздертя еліти, козаків і посполитих між різними орієнтаціями, втім на мусульманський Орієнт і Москву, а України – й кількома гетьманами, що поборюють себе. Курс Дорошенка на Порту, а Ханенка на татар залишився у народі малопопулярним. Зневірою у східному союзнику гетьмана і Мазепи розпочався в літературній рецепції вже другий «антракт» історичного єднання Криму й України.

Західноукраїнські белетристи звернулись до етнокраїнознавчої презентації кримськотатарського світу пізніше від наддніпрянських, але пройшли тими ж шляхами у повістях О.Маковея «Ярошенко», присвяченій Хотинській війні, та «За сестрою» (1907) Андрія Чайковського. Він розбудував пригодницький сюжет мандрівки у Крим полоняником юнака Павла Судака для визволення з гарему сестри Ганни. Передісторією подано ситуацію, коли орда під орудою «славного Мустафи-аги», сина Ібрагіма, «ханського Девлет-гірейя», раптом упала хмарою у Спасівці. Ординці подані в руслі архаїчної у ХХ ст. романтичної естетики жаху: «Татари увихались по селі. Їх стіжкуваті шапки і догори вовною обернені кожухи надавали їм такого страшного вигляду, що, дивлячись на них, кров замерзала в жилах» [13, с. 290]. Для автора, речника гуманізму і порозуміння між народами, орда погана не тому, що татарська, а тому, що, непрохана, вбиває і бере в ясир мирних хліборобів на їх землі, що виявляється страшною при розбишацькій роботі. До честі письменника, він не дотримався в усьому іміджевого стереотипу татарина як хижака. Так, Мустафа змальований молодим і гарним татариним, який у козацькому полоні тримається гордо, з гідністю реагує на зневагу. Останні частини повісті засновані на відтворенні безпосереднього знайомства героя з Кримом і татарами в них «удома». Тут літературний гетероїмідж мусульманського «чужого» покращується. Так, татарські крамарі, на гарбі яких Павло потрапив на півострів, видались героєві «добрячими людьми». Він вивчає їх мову, цікавиться всім кримським – з некар'єрною метою. Купці роз'яснюють Павлові відмінність між устроями країн, що забезпечувала стабільність Порті: якщо в Україні гетьмана можуть скинути, то у «нас хто вродиться падишахом, то вже й до смерті ним буде» [13, с. 320].

Впливовий Девлет-гірей, чоловік «дужий, та вже старший, з довгою сивою бородою», продовжив галерею позитивних татар. Він виявив приязнь до Павлуся, гарно його вбрав, надав свободу пересування. Девлет зумів видобути Ганну з рук турецького баші, віддячив братові й сестрі звільненням, був готовий віддати половину свого майна. І це не результат ідеалізації татарина: Чайковський умотивував це здатністю східного батька бути вдячним за визволення сина, подивом перед лицарськістю козацького народу і частково – таємними надіями допомогти ісламу здобути в особі Судака нового оборонця. «Геппі енд» твору

обмежується гірким розмислом героя над тим, чому татари «нас зачіпають, мордують», продиктованим бажанням жити з ними мирно й у дружбі, не заважаючи один одному. Доки ж у свідомості людей братиме гору бажання помсти, їм нестимуть горе немирні зустрічі, як ненав'язливо міркує повістяр про гармонійне співжиття України і Криму.

Таким чином, українське письменство XIX – початку XX ст. у рецепції спільної з татарським Кримом історії України спричинилося до часткового розкодування союзницьких її сторінок. При цьому воно не лише виявило й художньо відтворило споріднені риси двох народів, їх історично складені генотипи, а й гідно «олітературило» опозиції й збіжності «своє-чуже» і цим примножило скарб добросусідського порозуміння й емпатії народів. Згадані вище автори втілили у Слові український і почасти кримськотатарський «Космо-Психо-Логос» (Г. Гачев) і цим примножили «статутний капітал» ідеалу добросусідського співжиття народів-сусідів, їх хтонічну силу «містичної причетності» (К.-Г. Юнг) до раю, втраченого під століттями влади царів, генсеків, а тепер антиукраїнської й антитатарської духом «регіональної» влади XXI ст., який нашим народам спільно належить відбудувати у прийдешньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грабович Григорій. До історії української літератури: Дослідження, есеї, полеміка. К. : Критика, 2003. 631 с.
2. Гребінка Євген. Твори: У 3 т. К. : Наук. думка, 1980. Т.1. 559 с.
3. Квітка-Основ'яненко Григорій. Зібр.тв. : У 7 т. К. : Наук. думка, 1981. Т.6. 638 с.
4. Куліш Пантелеймон. Твори: У 2 т.- К.:Дніпро, 1989. Т.1.-654 с.
5. Там само. Т.2. 586 с.
6. Мордовець Данило. Твори: У 2 т. К. : Держ. Вид-во худ. літ. К., 1958. Т.1. 605 с.
7. Руданський Степан. Усі твори в одному томі. К. : Ірпінь: Перун, 2005. 519 с.
8. Старицький Михайло. Твори: У 8 т. К. : Дніпро, 1964. Т.4. 701 с.
9. Там само. Т.5. Кн.2. 627 с.
10. Старицький Михайл. Молодощь Мазепы. Руина. К. : Укр. центр духовной культуры, 1997. 981 с.
11. Стороженко Олекса. Твори : В 2 т. К. : Держ.вид-во худ. літ., 1957. Т.1. 437 с.
12. Ткачук Микола, Ткачук Олександр. Маркіян Шашкевич. Тернопіль, 2009. 167 с.
13. Чайковський Андрій. Повісті. Львів : Каменярь, 1989. 335 с.

Volodymyr Pohrebennyk. The Crimean Tatars motives Ukrainian literature of the XIX-th- beginning of the XX-th cc.: specific features of the literary version of the image people-neighbour and international relations with him.

This article is dedicated to the main aspects of the process Ukrainian literature's «orientalization» through the elaboration of the Crimean-Tatar historical theme, the overcoming by P.Kulich, S.Rudansky, M.Starycky, A.Chaykovsky and others of the stereotype of the Crimean Mussulman world as completely «alien, strange» and the confirmation of the ideals of the toleration and brotherhood between two peoples. The notion of the Ukrainian Literature orientalizacion offers a complex features, approach to the process of originating, development, structural, aesthetic and semantic transformations of eastern plots, motives and images. Crimean-Tatar historical theme was especially powered in the Ukrainian romantic literature of the second half of XIX – the beginning o the XX centuries. The modern «orient» works is characterized by various elements – reminiscences, allusions, citations, metamorphosis of the traditional and modern eastern genres, motives an others.

Key words: Crimean-Tatars theme, reception of the Past, ordines, yasyr, Cossacs, interethnical tolerancy, imagologie.

УДК 821.161:27 «10/12»

Тетяна Сивець

КОГНІТИВНІ СТРАТЕГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОПОВІДНИЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ (НА МАТЕРІАЛІ «СЛОВА В НЕДЕЛЮ ПО ПАСЦЬ» КИРИЛА ТУРІВСЬКОГО)

Стаття розкриває новітній підхід когнітивної поетики щодо інтерпретації особливостей жанру проповіді у Київській Русі. Концептуальний аналіз текстів здійснюється шляхом аналогового мапування, що є лінгвокогнітивною операцією вивчення християнських концептів у середньовічних текстах. Основна увага приділена дослідженню урочистої проповіді Кирила Турівського.

Ключові слова: когнітивна поетика, концепт, концептуальний аналіз, мапування, аналогове мапування.